

Partizanat politic, volatilitate electorală și stabilitatea sistemului de partide în România

■ Conf.univ.dr. CRISTINA MATIUȚA

[University of Oradea]

Abstract

The paper tries to find out where Romania stands in the European general picture of partisan affiliation, how many members have the parties in our country, and also what are the constants of the party system, the political parties that enjoyed the widest electoral support and which are found in at least three post-communist parliaments, an indicator of minimum durability.

Keywords

political parties; political partisanship; electoral volatility; voters; party system

Reconsiderarea partizanatului politic¹

Clivajele sociale reprezintă fundamentul sistemelor de partide moderne, dar nu explică decât parțial preferințele electorale ale indivizilor. Atitudinile și valorile votanților sunt factori-cheie în înțelegerea alegerilor lor. Autorii americani Angus Campbell, Philip Converse, Warren Miller și Donald Stokes, într-o lucrare de referință pentru studiul comportamentului electoral (*The American Voter*, 1960), integrează aceste valori într-un model socio-psihiologic, descriind procesul de vot în termenii unei pâlnii de cauzalitate (*funnel of causality*, vezi Figura 1). Campbell și colegii săi explică votul indivizilor în special în termenii a trei atitudini-atașamentul față de partid, problemele concrete și imaginea candidaților, ele având impactul cel mai direct și mai puternic asupra votului. În același timp, evenimentele din campania electorală, influența mass-media, activitatea de campanie, condițiile economice și politice, influențează opiniile votanților și imaginea candidaților.

1 Acest articol este o versiune prescurtată a capitolului "Partizanatul politic și volatilitatea electorală" din cartea: Cristina Matiuța, *Eu cu cine votez ? Dinamica sistemului de partide din România (1990-2018)*, Iași: Institutul European, 2018.

Așadar, votul este rezultatul unei relații cauzale între mai mulți factori implicați în procesul votării. Factorul principal și elementul central al modelului socio-psihologic al votului este partizanatul politic. Cercetătorii americani descriu atașamentul partizan în termenii identificării cu un partid, similară identificării cu o clasă socială, cult religios sau alt grup social. Identificarea cu partidul preferat este una de durată, afectivă și psihologică.²

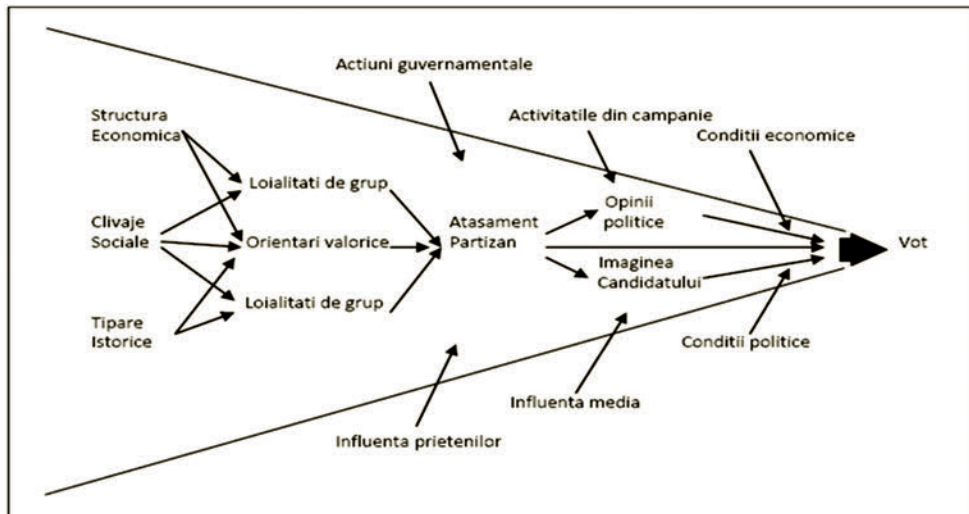

Figura 1: Modelul pâlniei de cauzalitate folosit pentru explicarea votului
(Sursa: Russel J. Dalton, *Citizen Politics*, 2006, p. 178)

Cartea cercetătorilor de la Universitatea Michigan a stat la baza dezbaterilor asupra partizanatului politic. Numeroase studii ulterioare au scos în evidență atitudinile formative ale părinților, rolul lor în transmiterea orientărilor partizane copiilor lor (încă de la vârste fragede, copiii asimilează preferințele politice ale părinților și le preiau/le consideră ca fiind ale lor) sau faptul că loialitățile partizane devin mai puternice o dată cu înaintarea în vârstă, sunt mai solide în rândul vârstnicilor.³ Partizanatul constituie o bază pentru identitatea politică a individului, asigurând un reper pentru evaluarea evenimentelor politice, candidaților, alegerilor, problemelor. Atașamentul față de un partid îl determină pe individ să devină mai activ în procesul politic. Prezența la vot, participarea la activitățile din campania electorală, donarea/strângerea de bani pentru campanie, participarea la mitinguri electorale, convingerea altora să și cum să voteze sunt mult mai puternice în rândul partizanilor decât al independenților.⁴

Studii comparative mai recente constată însă erodarea loialităților de partid și scăderea încrederii în partidele politice ca instituții în democrațiile europene avansate și în Statele Unite.⁵ Procesul are cauze diverse, între care se numără

² Angus Campbell, Philip Converse, Warren Miller, Donald Stokes, *The American Voter* (New York: Wiley, 1960, cap. 6).

³ O sinteză a literaturii referitoare la partizanatul politic și impactul lui asupra comportamentului electoral se găsește în Russel J. Dalton, *Citizen Politics. Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, fourth edition (Washington: CQ Press, 2006, cap. 9 Partisanship and electoral behavior).

⁴ Dalton, *Citizen Politics*, cap. 3.

⁵ Vezi Morris Fiorina, „Parties and Partisanship: A forty year retrospective”, *Political Behavior* 24 (2002): 93-115.

performanța la guvernare și politicile promovate de partide, dar și faptul că unele funcții tradiționale ale partidelor politice au fost acaparate de către alte instituții (de exemplu, funcția articulării intereselor a fost preluată de multele și diversele grupuri de interese apărute în ultimele decenii). În același timp, schimbările produse în structura socială a democrațiilor occidentale în deceniile postbelice (creșterea mobilității geografice, scăderea dimensiunii clasei muncitoare în urma progreselor și inovărilor din domeniul economic și a loialităților religioase ca urmare a procesului de secularizare) au erodat și ele loialitățile partizane. Iar schimbările din mass-media (faptul că ziarele și televiziunile, iar mai nou internetul și rețelele sociale sunt sursele principale de informare în campania electorală) permit liderilor de partid și candidaților să facă apel direct la electorat, această legătură directă luând locul celei mediate anterior de către activiștii de la baza partidului. De fapt, pe măsură ce politica s-a profesionalizat tot mai mult, consultanții politici și experții în comunicare au preluat multe din sarcinile realizate odată de membrii partidului.⁶

Declinul partizanatului are consecințe pozitive și negative:⁷ pozitive prin faptul că publicul independent judecă partidele și candidații în funcție de politicile lor și de performanța guvernamentală; și negative prin faptul că lipsa unor loialități partizane durabile poate face electoratul mai vulnerabil la manipulare și la apelurile demagogice ale unor politicieni. Între efectele erodării partizanatului politic se numără de asemenea creșterea volatilității votului (și succesul *partidelor flash*) și a importanței campaniilor electorale (tot mai multi votanți fiind tentați să ia deciziile în privința votului în campania electorală), dar și scăderea nivelului de participare în alegeri.

Care sunt dimensiunile declinului partizanatului politic? Potrivit lui Ingrid van Biezen și lui Thomas Poguntke, autori ai mai multor cercetări asupra evoluției partizanatului politic în țările europene,⁸ la începutul secolului XXI numărul membrilor de partid din democrațiile europene vechi și noi (fostele state comuniste) se ridică la aproximativ 5% din electorat, în timp ce în 1980 aproximativ 10% din cetățenii democrațiilor occidentale erau afiliați politic, iar la sfârșitul anilor 1960 numărul membrilor de partid în aceste țări ajungea la 15% din electorat. În ciuda variațiilor dintre țări (vezi Fig. 2), trendul este evident: "partidele din democrațiile europene contemporane își pierd în mod clar capacitatea de organizare a societății și de angajare a cetățenilor așa cum au făcut odată". Cercetarea ia în calcul evoluția partizanatului politic în 23 de țări europene (Figura 2) pentru intervale de timp curpuse între 1997 și 2009, tabloul general fiind, cu puține excepții (Spania, Italia, Estonia), cel al declinului afilierii partizane. Interesant este că partizanatul politic se află în declin și în țările central-est europene, în ciuda existenței de scurtă durată a sistemului multipartidist. Motivele sunt variate, de la absența clivajelor tradiționale în societate și deci a nevoii de a reprezenta segmente sociale clar delimitate, până la eșecul sau chiar lipsa de interes a partidelor înființate după căderea comunismului de a-și consolida organizații teritoriale și de a aduna cetățenii în jurul unui proiect în care să se regăsească. Iar faptul că partizanatul este în declin în țările occidentale, unde clivajele au structurat spațiul competiției politice decenii în șir, atestă și o schimbare fundamentală în natura reprezentării. Pe de o parte, partidele s-au transformat în "agenți parastatali", ajungând să reprezinte mai mult interesele statului în relația cu cetățenii, decât interesele cetățenilor în relația cu statul. Pe de altă parte, asistăm la dezvoltarea unor alternative la mobilizarea tradițională

6 Vezi Ingrid van Biezen, Thomas Poguntke, „The decline of membership-based politics”, *Party Politics* 20(2014): 205–216.

7 Dalton, *Citizen Politics*, 191-192.

8 Van Biezen, Poguntke, „The decline”; Ingrid van Biezen, Peter Mair, Thomas Poguntke, „Going, going... gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe” *European Journal of Political Research* 51(2012): 24-56.

făcută de partide, alimentate adesea de rețelele sociale. Interesul crescând pentru democrația directă, participativă, deliberativă care încearcă să ofere cetățenilor mai multă influență asupra proceselor politice decât canalele tradiționale de partid, chiar dacă "nu va oferi probabil un substitut viabil pentru politica de partid tradițională", vine totuși în "completarea modurilor convenționale de politică, verticale și ierarhice, într-o societate din ce în ce mai orizontală".⁹

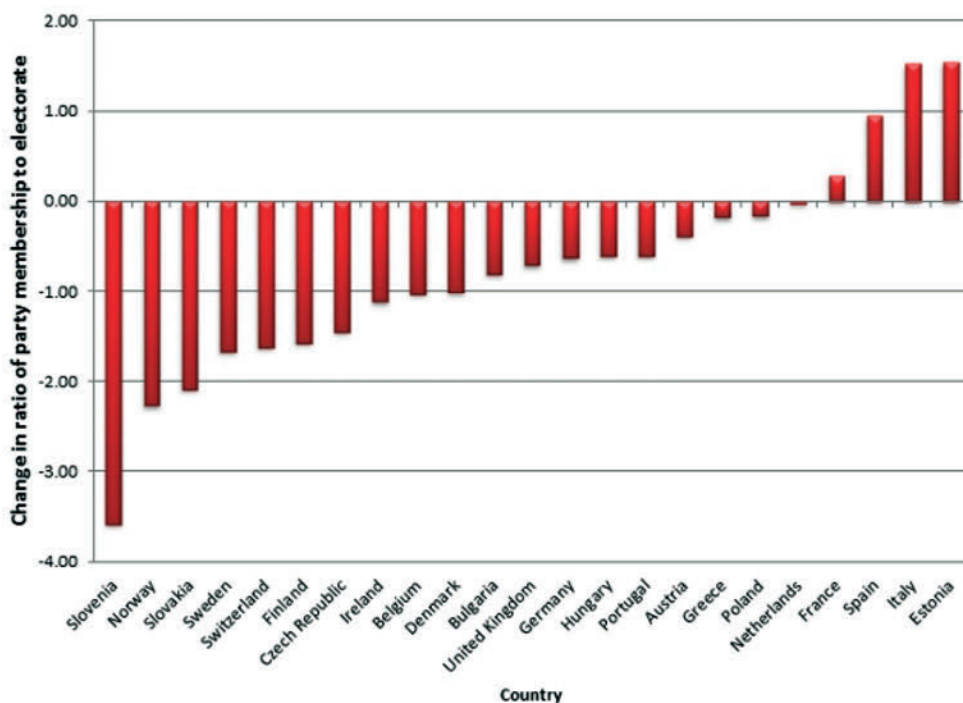

Figura 2: Modificarea ratei de apartenență la un partid politic în intervalul 1997-2009, în puncte procentuale

(sursa: Ingrid van Biezen, Thomas Poguntke, *The decline of membership-based politics*, p. 208).

Partizanatul politic în România

Unde se situează România în acest tablou al afilierii partizane? Dacă luăm ca referință datele oficiale, furnizate de Registrul partidelor politice din România¹⁰, constatăm că ocupă un loc mult peste media europeană de aproximativ 5% din electorat, stabilită de cercetările invocate anterior (van Biezen et. al, 2012, 2014). Ultimele cifre disponibile în Registrul partidelor politice sunt din decembrie 2013, iar din însumarea lor (vezi Tabelul 1) observăm că peste 1,5 milioane de români cu drept de vot sunt membri ai unui partid politic. Astfel, Partidul Social Democrat (PSD) număra la acel moment peste 500.000 de aderenți (aproape o treime din total), urmat de Uniunea Națională pentru Progresul României (UNPR), care între

⁹ Vezi Ingrid van Biezen, Thomas Poguntke, "The decline", 215.

¹⁰ Disponibile la: <http://tmb.ro/index.php/partide-politice> (accesat în iunie 2018).

timp nu mai există (fuzionând cu Partidul Mișcarea Populară, în 2016), dar care depusese în 2013 la Tribunalul Municipiului București o listă cu peste 350.000 de membri susținători pentru a fi consemnată în Registrul partidelor politice, fapt ce ridică numeroase semne de întrebare deopotrivă asupra modului în care partidele și cetățenii înțeleg calitatea de membru și asupra acurateții întocmirii acestor liste. Următoarele poziții din tabel sunt ocupate de Partidul Democrat Liberal (PDL) și Partidul Național Liberal (PNL), înainte de fuziunea lor din 2014, ele numărând laolaltă peste un sfert de milion de membri. Datele din Tabelul 1 sunt parțiale, aproximative, orientative, întrucât există formațiuni politice (ex. UDMR) despre ai căror aderenți nu găsim informații în acest Registru, la fel cum există numeroase partide, peste o sută, înființate în ultimii ani, unele cu nume stranii (Partidul Violet-Democrație Directă, Partidul Stejarilor, Partidul Dacismului Autohton Conservator, Partidul Liga Organizată a Regiunilor Drepte, Partidul Pirat România etc.), care, dată fiind modificarea Legii partidelor politice în 2015 și impunerea condiției a doar trei membri fondatori pentru întemeierea unui partid, nu au fost nevoite să depună liste cu numărul de membri.

Partidul	Numărul de membri
Partidul Social Democrat	509 551
Uniunea Națională pentru Progresul României	354 347
Partidul Democrat Liberal	138 714
Partidul Național Liberal	115 181
Partidul Poporului Dan Diaconescu	66 071
Partidul Conservator	55 391
Partidul Național Țărănesc-Creștin Democrat	37 609
Partidul România Mare	37 099
Partidul Uniunea Ecologistă din România	34 271
Partidul Verde	30 694
Partidul Civic Maghiar	30 453
Partidul Noua Generație-Creștin Democrat	30 282
Partidul Dreptății Sociale	27 884
Partidul Ecologist Român	25 744
Partidul României Europene	25 272
Partidul PRODEMO	25 146
TOTAL	1 543 709

Tabelul 1: Membrii partidelor în decembrie 2013

(Sursa: Registrul oficial al partidelor politice, <http://tmb.ro/index.php/partide-politice>)

Putem însă estima, adăugând la cifrele disponibile în Registrul oficial al partidelor politice cele peste o sută de partide apărute în ultimii trei ani (2015-2018), că între 9 și 10% din cetățenii români cu drept de vot sunt membri ai unui partid politic. Un procent asemănător este indicat și de cercetări anterioare. Astfel, făcând o analiză a datelor cu privire la afiliere după intrarea în vigoare a Legii partidelor politice din ianuarie 2003 (care impunea un număr de 25.000 de membri fondatori pentru înregistrarea unui nou partid și totodată obliga partidele existente să se reînregistreze la Tribunal în termen de șase luni, respectând această condiție), Cristian Preda și Sorina Soare¹¹ constatau că 27 de partide (vechi și noi) erau consemnate în Registrul partidelor politice în iulie 2003 (o dată cu punerea în aplicare a noii legi a

¹¹ Cristian Preda, Sorina Soare, *Regimul, Partidele și Sitemul Politic din România* (București: Nemira, 2008), 78-79.

partidelor), totalizând 1.735.430 membri, aşadar circa 10% din ansamblul corpului electoral. Cifrele sunt ridicate, atât în 2003, cât şi în 2013, dar puţin credibile, dacă ţinem cont de situaţia din alte ţări europene, dar şi de contextul specific românesc, caracterizat de scăderea continuă a participării electorale, percepţiile negative cu privire la clasa politică, neîncrederea în partidele politice sau slaba calitate a eliteilor recrutate de partide. Ele pot fi explicate, într-o anumită măsură, prin conceptualizarea diferită a calităţii de membru de partid prin comparaţie cu democraţiile occidentale. Este suficientă simpla semnare a unui formular de adeziune pentru a fi socotit membru? Sau e nevoie de plata cu regularitate a cotizaţiei, ba mai mult, de implicarea în activităţile partidului? Dacă în statele occidentale membrii asigură în bună măsură susţinerea financiară a partidului iar subvenţiile de la stat depind adeseori de capacitatea partidului de a genera fonduri din cotizaţii, în statele foste comuniste, unde partidele au luat naştere la nivel instituţional, nu social, statul a finanţat masiv în primul deceniu postcomunist activitatea partidelor politice pentru a consolida sistemul multipartidist, iar partidele nu au căutat neapărat să-şi sporească numărul de membri.¹²

Chiar şi în ultimii ani, există diferenţe semnificative, în special cazul partidelor mici, între sumele primite ca subvenţii de la bugetul de stat sau din donaţii şi cele adunate din cotizaţii, la fel cum există variaţii însemnate în plata cotizaţiilor de la un an la altul şi o colectare mai sistematică a lor în anii electorali (vezi capitolul 5). De multe ori, numărul real al membrilor este un fel de secret de partid, cifrele sunt umflate sau lipsesc evidenţele clare. Investigând fluctuaţiile numărului de membri în cazul a cinci partide semnificative (PSD, PNL, UDMR, PRM şi PDL) pe durata a cinci cicluri electorale (1992, 1996, 2000, 2004 şi 2008), pe baza datelor furnizate de partide, Sergiu Gherghina constata că "partidele româneşti prezente de multă vreme pe scena politică nu reuşesc atragerea a mai mult de 1,5% din populaţia cu drept de vot către statutul de membru".¹³ PSD se apropia cel mai mult de acest procent în perioada analizată, urmat îndeaproape de UDMR, în cazul căreia descreşterea a fost continuă. Dacă în 1990 aproape 3% din totalul alegătorilor, deci circa 40% din etnicii maghiari, erau membri ai acestei formaţiuni, în 2008 doar 0,5% din totalul alegătorilor mai rămăseseră membri ai UDMR, asta şi pe fondul politizării organizaţiei, dispariţiei entuziasmului iniţial al libertăţii de asociere şi apariţiei şi a altor formaţiuni politice care pretind reprezentarea intereselor comunităţii maghiare. Autorul conchide că, în ciuda statutului României de campioană regională la numărul de cetăţeni afiliaţi politic, românii nu sunt prea tentaţi să devină membri de partid, partidele nu sunt nici ele prea interesate de recrutarea lor, iar comportamentul elitelor politice nu oferă alegătorilor un exemplu de urmat. Ba mai mult, deseori este derutant, datorită schimbării frecvente a taberelor, migraţiei de la un partid la altul, alegătorii nemişcându-se să stabilească o corespondenţă pe termen lung între partid, ideologie şi elite.

De la nivelul conducerii centrale, când neînţelegerile dintre lideri au dus la rupturi, plecări din partid, constituirea de noi partide şi până la cel al parlamentarilor sau aleşilor locali/judeţeni, migraţia politică a ajuns la cote greu de imaginat într-o democraţie stabilă şi sănătoasă. Amintim aici, cu titlu de exemplu, faptul că migraţia parlamentarilor pare să fi atins recordul în legislatura 2012-2016. Un raport al Institutului pentru Politici Publice (IPP) din decembrie 2016 constata, între altele, că 223 de parlamentari, adică 38% din total, nu mai erau afiliaţi partidului/grupului parlamentar alături de care au fost aleşi în 2012. La Senat migraseră 37%

12 Vezi Sergiu Gherghina, „Activi doar la urne? Evoluţia membrilor de partid în România postcomunistă” în Sergiu Gherghina (ed.), *Voturi şi politici. Dinamica partidelor româneşti în ultimele două decenii* (Iaşi: Institutul European, 2011), 218.

13 Gherghina, „Activi doar la urne?”, 224.

dintre aleși, iar la Camera Deputaților 39%, 68 de parlamentari aleși pe listele PPDD migrând la alte partide.¹⁴ Aceste comportamente volatile scad șansele identificării alegătorilor cu un partid sau altul și înclinația lor de a deveni membri.

Volatilitatea electorală va fi analizată în secțiunea următoare. Deși, în principiu, volatilitatea electorală este înțeleasă ca disponibilitatea alegătorilor de a-și schimba opțiunea de vot între două runde de alegeri, fiind un indice care măsoară amploarea acestei predispoziții, referirile noastre nu vor fi la comportamentul individual al alegătorilor, mai dificil de cuantificat, ci la rezultatele obținute de partide.

Volatilitatea electorală și stabilitatea sistemului de partide

Investigând gradul de volatilitate electorală (definită drept "diferența în suma voturilor sau mandatelor deținute de fiecare partid politic pe parcursul a două alegeri consecutive") în 19 țări din fostul bloc comunist și fosta Uniune Sovietică pe parcursul unui deceniu și jumătate (1991-2006), Brad Epperly constată că nivelurile ridicate de volatilitate electorală se combină în aceste țări cu niveluri ridicate de înlocuire a partidelor. În aceste condiții, notează autorul, "incertitudinea nu se referă la ce partid va câștiga alegerile săptămâna viitoare și va controla pârgiile puterii pentru o anumită perioadă de timp, ci mai degrabă la obiectivele programatice ale partidului, la angajamentul său față de democrație și chiar la faptul dacă se va mai afla sau nu pe scenă la următoarele alegeri".¹⁵

Limitându-ne analiza la situația din România, un exercițiu de calcul al formațiunilor politice care au depus liste de candidați în cele opt runde de alegeri legislative desfășurate începând din 1990 arată scăderea treptată a numărului lor (vezi Tabelul 2). Cifrele din Tabelul 2 includ toți competitorii electorali, fie că sunt partide, alianțe sau formațiuni ale minorităților naționale.

Data alegerilor parlamentare	Numărul listelor depuse în alegerile parlamentare		Numărul formațiunilor politice care au intrat în Parlament	
	Camera Deputaților	Senat	Camera Deputaților	Senat
20 mai 1990	71	59	16 + 11 organizații ale minorităților	7 + 1 independent
27 septembrie 1992	79	65	7 + 13 (minorități)	8
3 noiembrie 1996	63	36	6 + 15 (minorități)	6
26 noiembrie 2000	68	37	5 + 18 (minorități)	5
28 noiembrie 2004	52	25	4 + 18 (minorități)	4
30 noiembrie 2008	29	10	4 + 18 (minorități)	4
9 decembrie 2012	30	12	4 + 18 (minorități)	4
11 decembrie 2016	35	19	6 + 17 (minorități)	6

Tabelul 2: Liste depuse și formațiuni reprezentate în Parlament

(Sursa : Autoritatea Electorală Permanentă, <http://alegeri.roaep.ro/>)

Observăm o diferență între numărul listelor depuse la Camera Deputaților și cele depuse la Senat, dată în primul rând de faptul că formațiunile politice

¹⁴ <http://www.ipp.ro/cel-mai-ineficient-parlament-din-istoria-post-decembrista-cu-grave-probleme-de-integritate-migratie-record-si-tranzactii-financiare-spectaculoase-la-bilantul-ipp/> (accesat la 02.05.2018).

¹⁵ Brad Epperly, „Institutions and Legacies: Electoral Volatility in the Postcommunist World”, *Comparative Political Studies* XX(2011): 5.

ale minorităților naționale, beneficiind de prevederile legale care le facilitează obținerea unui mandat de deputat, au ales să depună liste la Camera inferioară. Dacă în primul deceniu al postcomunismului numărul competitorilor electorali este ridicat (71 liste depuse la Camera Deputaților în 1990, 68- zece ani mai târziu), în ultimul deceniu acest număr scade la mai puțin de jumătate, iar la Senat diminuarea este și mai semnificativă. Faptul ar putea fi pus pe seama introducerii pragului electoral de 3% în 1992, creșterii lui la 5% pentru partide și 10% pentru alianțe în 2000, înăsprirea regulilor pentru constituirea partidelor politice, dispariției elanului asocierii și evaluării mai realiste a șanselor și ar putea sugera relativa stabilizare a sistemului de partide.

Dacă ne mutăm atenția asupra formațiunilor politice care au reușit să accedă în Parlament (partide, alianțe, organizații ale minorităților), constatăm aceeași scădere treptată a numărului lor. În timp ce la primele alegeri libere, din mai 1990, în lipsa pragului electoral, 16 formațiuni politice reușesc intrarea în Parlament (exceptând organizațiile minorităților naționale, beneficiare ale unui mandat din oficiu), la scrutinul următor, din septembrie 1992, numărul lor se reduce la jumătate (8 forțe parlamentare), pentru ca în deceniul următor să se înjumătățească din nou (la alegerile din 2004, 2008 și 2012 doar 4 forțe politice acced în forul legislativ). Scăderea nu este atât de drastică precum pare la prima vedere, dacă ținem cont de faptul că, spre exemplu, la alegerile legislative din 1996 cele șase formațiuni politice care acced în Parlament totalizează în realitate 12 partide (întrucât CDR includea șase partide, iar USD- două). Dacă la scrutinul din 20 mai 1990 candidaturile partidelor sunt în general individuale, în rundele ulterioare de alegeri soluția alianțelor politice este aleasă pentru maximizarea șanselor de succes. De altfel, în cinci din cele opt runde de scrutin parlamentar desfășurate în România postcomunistă primii clasai sunt alianțe, nu partide: Convenția Democratică în 1996, Polul Social Democrat în 2000, Uniunea Națională PSD+PUR în 2004, Alianța Politică PSD+PC în 2008, Uniunea Social Liberală în 2012. Cele mai recente alegeri legislative, din decembrie 2016, aduc o oarecare înnoire, atât sub raportul înmulțirii listelor depuse de partide (unele nou formate, beneficiare ale intrării în vigoare a noii legi a partidelor politice, cu trei membri fondatori) și a înmulțirii candidaturilor independente, cât și al pătrunderii în Parlament a unui partid cu adevărat nou, Uniunea Salvați România (USR), adică neformat prin desprinderea unei părți dintr-un partid existent.

Care sunt constanțele sistemului de partide în cele aproape trei decenii? Volatilitatea electorală este nu doar un indicator pentru observarea schimbărilor în preferințele de vot de la un moment electoral la altul, ci și unul al rezistenței și înrădăcinării sociale a partidelor, al stabilizării sistemului de partide. Rezultatele celor opt runde de alegeri legislative desfășurate în România postcomunistă arată faptul că partidul care s-a bucurat în toată această perioadă de suportul electoral cel mai larg este PSD: de la cele peste 66% din voturi ale FSN la alegerile din mai 1990, la cele aproximativ 40% acordate celor doi urmași (FDSN și FSN) la alegerile din 1992 (din care aproximativ 30% au fost acordate FDSN), partidul (denumit la acea dată al democrației sociale- PDSR) scade în preferințele de vot la doar 22% la alegerile din 1996 (în condițiile în care în interiorul aceleiași familii ideologice social-democrate alte 13 procente au fost câștigate de USD, format din Partidul Democrat și Partidul Social Democrat interbelic), pentru a ajunge și a se menține la cote de peste 35% din preferințele electoratului la alegerile din 2000, 2004 și 2008 (singur sau în alianță cu minusculul Partid Umanist, redenumit Conservator). La alegerile parlamentare din 2012, PSD, în alianță cu PNL, sub sigla Uniunii Social Liberale, dobândește majoritatea absolută a voturilor, aproximativ 60%, pentru ca la cele din 2016 să obțină singur peste 45%. Așadar, în intervalul de aproape trei decenii de la colapsul comunismului, în ciuda considerării lui ca principal moștenitor al regimului odios, în ciuda sciziunilor din sânul său și dincolo de performanțele la guvernare

sau de absența lor, PSD a fost preferat de cei mai mulți dintre alegătorii prezenți la vot. Excepționând alegerile din 1996 când s-a situat pe locul doi în preferințele de vot, fiind însă devansat de o coaliție (CDR), nu de un partid, PSD, sub diversele sale denumiri (FSN; FDSN; PDSR; PSD) nu a pierdut niciodată alegerile, chiar dacă nu a ajuns de fiecare dată la guvernare.

O altă formațiune care a trecut toate cele opt teste electorale parlamentare este UDMR. Candidând de fiecare dată pe cont propriu, nu în alianță, pentru ca ulterior alegerilor să devină parte a majorității guvernelor postcomuniste, UDMR s-a bucurat constant de sprijinul electoratului de etnie maghiară, chiar și după apariția altor partide care aspiră la reprezentarea intereselor acestei comunități și se vor o alternativă la UDMR (Partidul Civic Maghiar și Partidul Popular Maghiar din Transilvania). Voturile acordate UDMR au variat între un milion (în procente-7,23%), la alegerile din mai 1990, la o participare electorală record (de 86,19%) și doar 388.000 (în procente- 5,20%) la alegerile legislative din decembrie 2012 (la o participare de doar 41,76%).

Al treilea partid regăsit în șapte din cele opt parlamente postcomuniste este PNL. Reînființat în ianuarie 1990 și situat cel mai bine între partidele istorice la primele alegeri libere din 20 mai, cu aproximativ 7% din voturi, dar foarte departe de performanțele FSN, PNL a fost afectat, începând din vara lui 1990, de mai multe scizii: mai întâi prin desprinderea unui grup care formează PNL-Aripa Tânără (redenumit ulterior PL '93), apoi a altuia (PNL- CD), în aprilie 1992, atunci când partidul decide să se retragă din Convenția Democratică și să candideze pe cont propriu în alegerile generale. Decizia are un cost ridicat pentru PNL, care ratează intrarea în Parlament, obținând doar 2,63% din voturi. Câmpul politic liberal rămâne agitat, cu dizidențe și replieri multiple, mizele fiind adesea personale și rupturile cauzate de neînțelegerile dintre lideri.¹⁶ Disputa dintre fracțiunea grupată în jurul lui Radu Câmpeanu, președinte al partidului până în 1993 și cea din jurul lui Mircea Ionescu Quintus, noul președinte, duc la o nouă ruptură, în 1995 și la apariția PNL-Câmpeanu. PNL revine în CDR, în decembrie 1994, candidează pe listele acesteia la alegerile parlamentare din 1996 și obține 25 de mandate de deputat și 16 de senator. La alegerile parlamentare din 2000 părăsește din nou CDR, depune liste singur și obține peste 7% din voturi. Sfârșitul anilor '90 și începutul noului mileniu aduc mai multe fuziuni în zona liberalismului: în 1998 PNL absoarbe Partidul Alianței Civice și Partidul Liberal (format din fuziunea PL '93 și PNL-CD), în 2002 absoarbe o formațiune din afara spectrului liberal, Alianța pentru România (ApR), condusă de Teodor Meleșcanu și desprinsă din PDSR, pentru ca un an mai târziu să fuzioneze cu Uniunea Forțelor de Dreapta (fostul partid Alternativa României), condusă de Varujan Vosganian, de sorginte liberală și cu PNL- Câmpeanu. La alegerile legislative din 2004 PNL candidează sub sigla Alianței Dreptate și Adevăr, alături de Partidul Democrat, alianță care adună peste 31% din sufragii (mandatele alocate PNL fiind în număr de 64 la Camera Deputaților și 28 la Senat, mai mult de jumătate din totalul mandatelor Alianței D.A.). La scrutinul din 30 noiembrie 2008 PNL obține singur peste 18,5% din voturi (65 de mandate de deputat și tot 28 de senator), deși se confruntase la sfârșitul lui 2006 cu o nouă ruptură, prin plecarea unui grup incluzând membri marcanți, în frunte cu fostul președinte Theodor Stolojan, grup care formează un nou partid (Partidul Liberal Democrat). Patru ani mai târziu, în decembrie 2012, PNL câștigă, în formula Uniunii Social Liberale (USL), alături de PSD, PC și UNPR, 60% din voturi (100 de mandate de deputat și 50 de senator revenind PNL). Anul 2014 aduce o nouă ruptură în PNL, prin desprinderea unui grup în frunte cu Călin Popescu Tăriceanu, fost președinte al partidului, care va forma Partidul

16 Cristina Matiuța, „Partide liberale în România postcomunistă”, *Analele Universității din Oradea, Seria Drept*, Anul VII (1999): 342-348.

Liberal Reformator, partid ce va fuziona un an mai târziu cu Partidul Conservator, alcătuiind Partidul Alianța Liberalilor și Democraților (ALDE). Tot în 2014 PNL va fuziona prin absorbție cu Partidul Democrat-Liberal (format în decembrie 2007 prin fuziunea Partidului Democrat, urmașul fracțiunii desprinse din FSN, cu PLD, desprind din PNL), care își schimbă orientarea doctrinară, virând de la stânga la dreapta, trecând din grupul socialiștilor în cel al popularilor. Membru al Internaționalei Liberale încă din 1997, PNL decide și el să treacă de la grupul liberal-democrat din Parlamentul European la cel popular. La ultimele alegeri din decembrie 2016 PNL obține peste 20% din voturi, devenind principalul partid de opoziție.

Observăm așadar că familia liberală a fost afectată de un grad ridicat de fracționalizare, de disensiuni numeroase, greu de urmărit retrospectiv, care au avut adesea la bază sensibilități și conflicte personale, mize care au ținut mai mult de controlul partidului decât de ideologie. Când privește ideologia, putem remarca o anumită lejeritate nu doar în trecerea unor politicieni de la un partid la altul, ci și în trecerea partidelor de la o ideologie la alta, această volatilitate ideologică fiind expresia slabei instituționalizării a sistemului de partide din România.¹⁷

Alte partide politice au trecut mai puține teste electorale, unele dintre ele s-au prezentat la una sau două competiții parlamentare după care au fost "absorbite" de alții sau pur și simplu au dispărut la fel de brusc cum apăruseră. Le vom aminti aici pe cele care au câștigat mandate în cel puțin trei parlamente postcomuniste, fapt socotit în literatura politologică indiciul oarecărei durabilități. Alături de Partidul Democrat, desprins din FSN în 1992, transformat apoi în PDL, fuzionat cu PNL și de Partidul Umanist, ulterior Conservator, la care am făcut deja referiri, alte trei partide politice au trecut cel puțin trei teste electorale parlamentare și au jucat un rol important în definirea politicii românești postcomuniste, în special în primul ei deceniu. Este vorba de două partide naționaliste și un partid istoric.

Astfel, Partidul România Mare (PRM), fondat în 1991 în jurul revistei cu același nume, reușește să accedă în patru parlamente postcomuniste, candidând de fiecare dată pe liste proprii. După un start destul de modest la alegerile legislative din 1992 (sub 4% din voturi) și ceva mai multe voturi câștigate în alegerile din 1996 (4,5%), partidul atinge apogeul succesului său electoral în anul 2000, când devine a doua forță politică parlamentară, cu peste 20% din voturi, iar candidatul său în alegerile prezidențiale, Corneliu Vadim Tudor, reușește să intre în turul al doilea de scrutin. Alegerile din 2004 sunt ultimele de succes pentru PRM¹⁸, care se plasează pe poziția a treia, cu peste 13% din voturi, după acest moment nereușind să mai treacă pragul electoral. Discursul naționalist, antisemit, izbușcirile xenofobe ale liderului său, Corneliu Vadim Tudor, tot mai puțin credibile odată cu trecerea anilor, epurările și disputele din interiorul partidului (unele purtate și la tribunal, precum cea dintre Corneliu Vadim Tudor și Gheorghe Funar, foști camarazi), moartea liderului său în 2015, toate au dus la declinul acestui partid.

Celălalt partid naționalist, Partidul Unității Națiunii Române (PUNR), poate fi regăsit în primele trei parlamente postcomuniste. La alegerile din 20 mai 1990, în alianță cu Partidul Republican, obține puțin peste 2% din voturi, la cele din 1992 și 1996 candidează pe liste proprii, câștigând 7,8%, respectiv 4,3%. Scorul bun obținut în alegerile legislative din 1992 (a patra forță politică din Parlament) îl face util pentru asigurarea majorității, devenind parte a coaliției guvernamentale. Sfârșitul anilor '90 aduce însă declinul partidului, măcinat și de conflicte interne (între fostul președinte Gheorghe Funar și noul președinte Valeriu Tabără), fiind în cele din

17 Subiectul e tratat pe larg în studiul lui George Jiglău, „Instituționalizarea ideologică a sistemului de partide din România”, în Sergiu Gherghina (ed.), *Voturi și politici*, 57-75.

18 Din categoria celor parlamentare, pentru că partidul obține 8,65% din voturi în alegerile europene din 2009 și 3 mandate de europarlamentar.

urmă absorbit de Partidul Conservator, în 2006, după ce mai multe filiale trecuseră deja la Partidul Democrat, sub influența fostului lider Valeriu Tabără, devenit membru al acestui partid.

Tot din primele trei parlamente postcomuniste face parte și Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat (PNȚCD). Reînființat în ianuarie 1990, moștenitor al Partidului Național Țărănesc interbelic, PNȚCD obține la primele alegeri libere din mai 1990, candidând pe liste proprii, puțin peste 2,5% din voturi (12 mandate în Adunarea Deputaților și unul la Senat). Fondator al Convenției Democratice din România (CDR) în 1991, PNȚCD candidează pe listele acestei coaliții electorale și politice la alegerile generale din 1992, când Convenția devine a doua forță politică din legislativ, cu peste 20% din voturi, partidului revenindu-i 41 de mandate de deputat și 21 de senator (mai mult de jumătate din totalul mandatelor Convenției). La următorul scrutin parlamentar, din 1996, CDR se plasează pe primul loc în preferințele alegătorilor, cu peste 30% din sufragii, însumând 175 de mandate parlamentare (din care 83 de mandate de deputat și 27 de senator revin PNȚCD). Ajuns principalul partid de guvernare în cadrul acestei coaliții, PNȚCD va plăti cel mai scump perioada de patru ani în care a condus guvernarea și nu va reuși să mai treacă pragul electoral la niciun alt scrutin parlamentar, nici în alianță (alegând formula CDR 2000 la legislativele din acel an), nici pe liste proprii.

Concluzii

Acesta este, schematic expus, parcursul principalelor forțe politice perindate pe scenă în ultimele aproape trei decenii: de la variații mai mari sau mai mici în susținerea câtorva, la gloria urmată de eșecul total în cazul altora. Să mai spunem că volatilitatea electorală este însoțită de scăderea constantă a participării cetățenilor la vot, fapt îngrijorător pentru calitatea și legitimitatea unui regim democratic: de la nivelul record de 86,19% prezență la urne la primele alegeri libere din mai 1990 la doar 39,79% la cele mai recente, din decembrie 2016. Situația participării în alegerile locale și în cele europarlamentare nu este nici ea mai îmbucurătoare, chiar dacă fluctuațiile nu au fost atât de mari.

Explicațiile, încadrate adesea de politologi într-o criză a valorilor democrației, absenteismul fiind în creștere chiar și țările cu tradiții democratice solide, sunt cât se poate de diverse. Alături de criza valorilor, de funcționarea adeseori defectuoasă a instituțiilor democratice și de dispariția entuziasmului participării din primul deceniu postcomunist (la primele trei runde de alegeri parlamentare participarea s-a menținut totuși la trei sferturi din electorat), ele rezidă în neîncrederea în partidele politice și în clasa politică în ansamblul ei, sentiment alimentat și menținut de numeroasele cazuri de corupție în rândul politicienilor; în campaniile electorale sterile și în slaba calitate a programelor electorale; în dezamăgirea produsă de promisiunile electorale neîndeplinite; în migrația masivă a populației adulte și dificultatea exercitării dreptului de vot la secțiile de votare din străinătate etc.

Așadar, tabloul ultimelor trei runde de alegeri (2008, 2012, 2016), când participarea a scăzut la sub jumătate din electorat (fapt necorectat de introducerea scrutinului de tip uninominal), indică apatia și dezinteresul în creștere, refuzul clasei politice actuale, dar și faptul că un segment important de electorat este volatil, dispus să susțină formațiuni politice noi, neasociate cu politicienii compromiși. În același timp, datele referitoare la partizanatul politic arată că succesul electoral al partidelor, în special al PSD, stă și în stabilitatea electoratului lor și în bazinul extins de membri. Dacă partidele politice nou apărute vor reuși să atragă această porțiune a electoratului volatil, neimplicat, neconvins de vechile partide și deschis către altele noi, dacă vor dezvolta strategii de recrutare a membrilor și de promovare a lor

pe criterii transparente și meritocratice, șansele lor de a se impune pe scena politică vor crește considerabil. Succesul electoral al USR la ultimele alegeri parlamentare atestă nu doar dorința alegătorilor de înnoire a clasei politice, ci și potențialul transpunerii ei în practică.

BIBLIOGRAFIE

Campbell Angus, Converse Philip, Miller Warren, Stockes Donald, *The American Voter* (New York: Wiley, 1960).

Dalton Russel J., *Citizen Politics. Public Opinion and Political Parties in Advanced Industrial Democracies*, fourth edition (Washington: CQ Press, 2006).

Morris Fiorina, „Parties and Partisanship: A forty year retrospective”, *Political Behavior* 24 (2002): 93-115.

Gherghina Sergiu (ed.), *Voturi și politici. Dinamica partidelor românești în ultimele două decenii* (Iași: Institutul European, 2011).

Preda Cristian, Soare Sorina, *Regimul, partidele și sistemul politic din România* (București: Nemira, 2008).

Van Biezen Ingrid, Mair Peter, Poguntke Thomas, „Going, going... gone? The Decline of Party Membership in Contemporary Europe”, *European Journal of Political Research*, 51(2012): 24-56.

Van Biezen Ingrid, Poguntke Thomas, „The decline of membership-based politics”, *Party Politics* 20(2014): 205–216.